

Bilimsel Etik İhlallerinin Kökenine İlişkin Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Origin of Scientific Ethics Violations

Uğur KESKİN¹

Extended Abstract

Introduction

Scientific research refers to the process through which the individuals working in various fields of science aim to solve organizational and life-related problems by using the methods appropriate for this specific field. It is no doubt that the studies conducted to achieve scientific knowledge should be carried out in accordance with scientific ethical principles. Since the findings and methods of scientific studies affect society to a great extent, ethical principles should be highlighted more effectively when compared to other fields of study.

Scientific studies also function as a resource for further studies, so they should be published in related journals so that they can be criticized from various perspectives. Therefore, it is considered essential for the studies to be in accordance with science ethics principles in every single phase before they are published, which is the last phase of scientific activities.

Method

According to the research, majority of the scientific studies conducted in Turkey are evaluated as inadequate in terms of ethical background (Uzbay, 2006, p 21). This problem is more and more emphasized nowadays. Therefore, the institutions carrying out scientific research aim to determine these ethical principles and monitor the processes of these studies accordingly (Uzbay, 2006, p 22). However, these attempts are not yet successful in eliminating the violations of ethical principles. As a result, it is necessary to examine the reasons leading to such violations and discuss possible solutions in parallel with the reasons. This study deals with this cause-effect relationship and suggests solutions to the existing problems.

---

¹ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ugurkeskin@anadolu.edu.tr

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 13/10//2017-Kabul Tarihi: 17/12/2017

Findings

Science, as a testable approach, dates back to Platoon and his students Aristoteles, who introduced this process in a systematic way. In order to ensure a desirable progress and development, it is necessary that scientific studies proceed on the basis of causality principle. By doing this, it is possible to contribute to humanity, which is the ultimate purpose of science. If science is described as “it is about how close it is to the reality”, the fact that scientific research should produce solutions to realities and life-related problems is an obvious natural outcome. These solutions should always be a step further to better results, and they should never lead to any kind of doubt in negative terms since doubt brings in disputes to scientific perspectives. Any kind of unethical behaviors should be carefully avoided because it is a responsibility of being a human before anything else.

As a result of legal protections on idea and art works, which have now been increasingly emphasized, scientists are now affected quite negatively from these legal sanctions. Therefore, it seems possible that these effects will be more devastating in near future if these unethical behaviors continue to increase.

Conclusion

Thanks to Socrates, the founder of ethical philosophy, the normative approaches towards good-bad distinction became more obvious. Although Socrates did not produce any written documents, Platoon – his student – quoted his words about how a virtuous individual should live. The behaviors of virtuous individuals, the leading issue of ethical philosophy, have been examined by many philosophers and are still being dealt with even today. Of course, the current studies are quite different than the philosophical discussions of the past. When considered in terms of ethics of scientific research, ethical principles are discussed in detail for each niche area in today’s world, where specialization is an important issue. Science ethics are also discussed in its own special niche area and the things that should (not) be done are introduced in detail as well.

Nowadays, the violation of ethical principles are increasingly discussed in academic platforms. This sensitivity is prone to be discussed in more detailed in the following years. Legislative rules are generally based on ethical rules. An issue, which is now considered an ethical norm, can turn into a legislative sanction. Based on this general mentality, the issues that are

not problems according to pending legislative regulations today can be problems in the future in legislative terms. Therefore, it is necessary for scientists to be aware of both legislative framework and normative mentality in terms of the violation of science ethics.

Unethical behaviors in scientific activities are not a matter of destiny but a matter of preference. Even small unimportant mistakes are not approved in science ethics, so we should keep in mind that conscious preference for unethical behaviors can lead to more serious even devastative effects in near future.

Keywords: Scientific Work, Ethics of Science, Unethical Approaches.

Öz

Bu çalışmada, bilimde etik dışı davranışların, nedenleri ele alınmış ve etik ihlallerinin önlenmesine yönelik yapılması gerekenler açıklanmıştır. Çalışmada öncelikle bilimsel araştırmaların özelliklerine ve bilim etiğinin önemine yer verilmiştir. Bilimde etik dışı davranışlar genel olarak açıklanmış ve alt başlıklarla ayrıntılı olarak incelenmiştir. Özellikle Türkiye’de bilimde etik dışı davranışların nedenleri alt başlıklarla ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca bilim etiği ihlallerinin önlenmesine yönelik önerilere yer verilmiştir. Genelden özele gidildiğinde, bu çalışmanın en üst evreninde etik yer almaktadır ve bilindiği üzere etik ile ilişkili binlerce yayına ulaşabilmek mümkündür. Etik alanı kadar olmasa da, bu çalışmanın bir alt evreni olan bilim etiği ya da bilim felsefesi alanlarında da yüzlerce kaynağa ulaşabilmek mümkün olmaktadır. Buna karşın, bu çalışmanın konusu olan bilimde etik dışı davranışların nedenleri ve azaltılmasına yönelik yapılması gerekenlere ilişkin olarak yazılmış olan Türkçe ve İngilizce kaynaklar sınırlılık arz etmektedir. Dolayısıyla söz konusu boşluğu gidermek adına yapılan bu ve benzeri çalışmaların gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Bilimsel Çalışma, Bilim Etiği, Etik Dışı Yaklaşımlar

Giriş

Bilimsel araştırma, bilim alanında çalışan bireylerin, bu alana uygun yöntemleri kullanarak kuramsal ya da yaşamsal bir sorunun çözümünü sağlamaya yönelik bir süreci ifade etmektedir. Bilimsel bilgiye ulaşmak için yürütülen çalışmaların, doğal olarak bilimsel etik kurallarına uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bilimsel çalışmalar, toplumun geniş

kesimlerini ilgilendirdiği için, etik kuralların işletilmesi konusu diğer alanlara göre çok daha ön plana çıkmaktadır.

Bütün bilimsel araştırmalar, daha önce yapılan araştırmalarda toplanan verilerin ele alınmasıyla başlamaktadır. Dolayısıyla, bilimsel alanda yapılan hiçbir çalışmanın, üzerinde çalışılan bilim dalının o güne kadar biriktirdiklerinden bağımsız olarak hareket edebilmesi mümkün olmamaktadır. Herhangi bir bilimsel çalışma, literatürdeki teorilerin gerçekliğini denetleyebildiği gibi, o güne kadar incelenmemiş ya da eksik incelenmiş bir olguyu da ele alabilmektedir. Bilimin bu işleyişi, bilimsel denetlemenin ve bilimsel gelişimin hiçbir zaman durmayacağını göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır (Saruhan ve Özdemirci, 2005: 17). Ulaşılan bilimsel bilginin, sonraki yapılacak araştırmalara kaynak olması, eleştirilmesi ve diğer bilimciler tarafından incelenebilmesi için yayınlanması gerekmektedir (Uçak ve Birinci, 2008: 193). Bilimsel faaliyet açısından en son evreyi ifade eden yayın aşamasına gelmeden önceki bütün süreçlerde belirlenmiş bulunan etik kurallara sıkı bir şekilde riayet etmek gerekmektedir.

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de gerçekleştirilen bilimsel üretimin önemli bir kısmı, etik zemin açısından yetersiz görülmektedir. Bu sorun her geçen gün daha sıklıkla gündeme gelmektedir. Bu nedenle, bilimsel araştırma yapan kurumlar bilimsel etik kuralları belirlemeye ve bu kuralları çeşitli şekillerde denetlemeye çalışmaktadır (Uzbay, 2006: 22). Ancak bu çalışmalar bilimsel etik ihlallerini önlemede henüz tam olarak başarıya ulaşabilmiş değildir. Dolayısıyla, ciddi bir sorun olan bilimsel etik ihlallerinin önüne geçebilmek için öncelikle bu ihlallerin sebeplerinin incelenmesi ve bu doğrultuda çözüm yollarının tartışılması gerekmektedir. İşte bu çalışmada da söz konusu sebep-sonuç ilişkisi üzerinde durulmuş ve çözüm önerileri oluşturulmuştur.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada bilim etiği sorunları, Türkiye eksenli bir yaklaşımla ele alınmıştır. Dünyanın en eski dört felsefi alanı etik felsefe, varlık felsefesi (ontoloji), bilgi felsefesi (epistemoloji) ve siyaset felsefesinden oluşmaktadır. Etik, en kadim felsefi alanlar arasında yer alıyor olmasına karşın, bilim etiği alanı çok daha yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. En kapsamlı çerçeve olarak bu çalışma, etik ile ilgili bir çalışma alanı olup, bu alanda yazılmış binlerce yayın bulunmaktadır. Etik alanının bir alt çerçevesi olan bilim etiği ya da bilim felsefesi alanlarında da çok sayıda kaynağa

ulaşabilmek mümkün olmakla birlikte, bu çalışmanın konusunu teşkil eden bilimde etik dışı davranışların nedenleri ve azaltılmasına yönelik oldukça sınırlı sayıda Türkçe ve İngilizce kaynak bulunmaktadır.

Sosyal bilimlerin birçok alanında olduğu gibi bilim etiği alanında da aktarmacılığa dayalı bir yöntem benimsenmektedir. Bunun sonucu olarak, ülkemiz akademisyenleri adeta “Batılı birey ya da kurumların dertlerine çare aramak” gibi bir açmazın içinde bulunmaktadırlar (Bkz. Coşkun, 2002:VII-VIII). Bu çalışmada, söz konusu açmazdan mümkün olduğunca uzak kalınmaya çalışılmış ve çözüm için katkıda bulunabileceği öngörülen önerilerin sunulmasına gayret edilmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu makalede kuramsal bir katkı sağlamak amacı güdülmemiş fakat özellikle konuyla ilgisi olan kişilere bilim etiğini, uygulama alanında nasıl daha işlevsel hale getirilebileceklerine dair pratik anlamda katkılar sağlamak amaçlanmıştır çünkü bilimsel bilgi sağlamak amacıyla yapılan araştırmalar sadece kuramsal alanda değil, pratik alanda ve aklın öznel kullanımına yönelik olması gerekmektedir (Kant, 1997: 227). Söz konusu anlayış doğrultusunda yürütülen bu çalışma, literatürden elde edilen verilerin incelenerek yeniden yapılandırılması ve felsefi temellere dayandırılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Çağdaş literatürde bu alanda “bilimsel” ağırlıklı olarak yapılan çok sayıdaki çalışmadan farklı olarak bu makalenin “felsefi” temeli önceleyen bir biçimde yazılmasını gerekli kılan bir açıklama olması bakımından Goldmann tarafından şu şekilde izah edilmektedir: “Derinlere dalıcı, anlamaya dayanan bir bilme çabası olarak felsefe, insanın diğer insanlarla ve insanların evrenle olan ilişkileri üzerine bazı temel doğrular ortaya koymaktadır. Söz konusu doğrular, insan bilimlerinin temelinde ve özellikle bu bilimlerin yöntemlerinde bulunmalıdır” (1998: 20-21). Bilimcilik haklıysa, felsefe var olması için hiçbir neden olmayan ve kurtulunması gereken bir kalıntıdır. Ama tersine, felsefe gerçekten insanın doğası üzerine bazı doğrular getiriyorsa, o zaman felsefeyi elemek için gösterilen her çaba, insan olgularının kavranışını zorunlu olarak yanlışa düşürür. Bu durumda insan bilimleri, bilimsel olmak için felsefi olmalıdırlar (Goldmann, 1998: 21).

Bilimsel Çalışmalarda Etik Dışı Davranışlar

Etik, bilim dallarının yaptığı gibi belirli bir gerçekliği tanıtmak yerine, bir idealin teorisini ortaya koymaktadır (Topçu, 2001: 87). Gündelik kullanımda

ahlak kavramı ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılan ve özü itibarıyla yakın anlamları taşıyan bu iki kavram, insan ilişkilerinin temelinde yer alan değerleri, iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış gibi nitelikler doğrultusunda ortaya koyan felsefe dalıdır. Etik, bir idealin teorisini ortaya koyduğu için normatif bir özellik taşımakta ve yeri geldikçe bu ideale ulaşmanın ne şekilde mümkün olabileceğini açıklamaya çalışan bir niteliğe bürünebilmektedir. Etik kavramını bu şekilde tanımladıktan sonra bilim etiğinin tanımına geçmek oldukça kolaylaşmaktadır. En yalın tanımıyla bilim etiği, bilim dünyasındaki doğru ve yanlış davranışlar olarak ifade edilebilmektedir. İyi-kötü, doğru-yanlış gibi ayrımlar ekseninde şekillenen bilim etiği, birtakım “yapacaksın/yapmayacaksın”lardan oluşan bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla bu makalenin de benzer bir şekilde yapılandırılmış olmasının doğal karşılanması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Günümüz sosyal bilimler literatüründeki çağdaş kavram ve yaklaşımların, bu literatüre anlamlı bir katkı sağlayıp sağlamadığı konusu çeşitli tartışmalara konu olmaktadır. Bu tartışmalarda şu hususun ön plana çıkmakta olduğu görülmektedir: Güncel kaynaklar, birbirlerini referans göstererek kendi alanlarındaki genetik çeşitliliği azaltmaktadır. Bu nedenle ilave bilgi vermeyen veya katkı sağlamayan yapısından dolayı, çağdaş sosyal bilimler yazınındaki kaynakların çok büyük bir kısmı, söyleme yeni bir şey katmamakta ve derinlemesine tartışma yapma olanağını ortadan kaldırmaktadır (Keskin, 2012: 18).

Akademisyenlerin güncel kaynak kullanma konusundaki saplantı haline gelen titizlikleri, özellikle sosyal bilimler alanındaki genetik çeşitliliğin büyük ölçüde azalmasına neden olmuştur. Güncel ve yabancı kaynak kullanımının elit bir çıta haline getirilip ilerici olmanın ölçütü biçimine sokulmasının neticesinde, kopyala-yapıştır müessesesi günümüzün en yaygın ve itibarlı müesseselerinden bir haline gelmiştir. Bilimsel literatür için hiç de yeni olmayan bu müessese, aslında Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze varıncaya kadar varlığı bilinen ve o tarihlerde bile adı konulmuş bir müessesedir (Osmanlı bilim camiasında bilim insanların sınıflandırılması bakımından üçlü bir ayırım yapılmaktaydı. Bunlar: Taklitçi: *mukallit*, delile inanan: *müttebi* ve bilimsel otorite: *müçtehit*). Osmanlı döneminde adının konulmuş olması, daha önceki dönemlerde de bu tür bilim insanların olmadığı anlamını taşımamaktadır (Keskin, 2012: 18-19). Nitekim on birinci yüzyıl düşünürlerinden Ömer Hayyam, yazdığı cebir kitabının mukaddimesinde mukallit bilim insanlarını tarif etmek üzere şu ifadeleri kullanmıştır: “Muasırlarımızın ekserisi, sahte ilim adamlarıdır. Bunlar hakkı batıl ile karıştırırlar, başkalarını

aldatmaktan çekinmezler, ilim namına çok az bilgilerini de sefil maddi maksatlar için kullanırlar” (Hayyam, 2010: 47-48).

Konunun birincil kaynak eserlere dayanan felsefi temeli, genel hatlarıyla yukarıda açıklandığı gibi olup, güncel bilgi ve teknik ayrıntı anlamında dikkat edilmesi gereken hususlar ise aşağıda sırasıyla ele alınmıştır.

İntihal: İntihal, başka kişilere ait ifade, buluş, düşünceleri ya da başka bilimsel yayınlarda yer verilmiş olan unsurları kaynak göstermeksizin kullanılmasıdır. İntihal konusu, bilimsel çalışmalarda etik dışı davranışlar içinde en sıklıkla karşılaşılanı olarak ön plana çıkmaktadır. İntihalin birçok çeşidi bulunmaktadır fakat bunlar arasında en sık karşılaşılanları şunlardır: (1) Kaynak göstermeden alıntı yaparak ileri sürülen kavram, kuram veya düşünceyi kendine mâl etme, (2) Kaynak gösterilse de etik ihlali sayılacak ölçüde alıntı yapma.

Yinelenen (Mükerrer/Çoklu) Yayın: Yinelenen yayın, bilimsel bir çalışmanın birden fazla yayın mecrasında yayınlanmasıdır. Bu etik ihlali birkaç şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bazı durumlarda araştırmacılar, yayınladıkları bir araştırmayı küçük değişiklikler yaparak başka yayın organlarında yayınlama yoluna gitmektedirler. Bazı durumlarda ise araştırmacılar, aynı araştırmayı birkaç parçaya ayırarak (dilimleme) farklı yayın organlarında yayınlama yoluna giderek bu tür bir ihlale yol açmaktadırlar.

Sahtecilik: Bilimsel araştırma süreçlerinde ortaya çıkan sahtecilik, inceleme ya da araştırmaların bilinçli olarak verilerinin istenilen yönde değiştirilmesi, manipüle edilerek sunulması ya da ihmal edilebilir düzeyde olmayan bazı verileri dikkate almamak anlamına gelmektedir. Örneğin kimya alanında, hangi düzey veya ölçüdeki verinin dikkate alınıp alınmayacağı kesin kurallara bağlanmıştır. Söz konusu düzey veya miktarın altındaki veriler bile, rakamsal olarak ifade edilme zorunluluğu taşımaktadır. İfade edilen bu miktarın, dikkate alınıp alınmamasının kullanıcının inisiyatifine bırakıldığına bir göstergesi olarak “ihmal edilebilir” ibaresi, parantez içinde aktarılmaktadır.

Fen bilimleri alanında bilimsel verilere gösterilen hassasiyeti sosyal bilimlerde de uygulayabilmek oldukça zor olmaktadır. Örneğin “Sayısal Analiz” alanında yapılan çalışmalarda, rakamsal değerlerde virgülden sonra beş basamağa kadar yuvarlama yapmaksızın hesaplamalar yapılmaktadır. Benzer bir hassasiyeti sosyal bilimlerde ortaya koyabilmek mümkün olamamaktadır. Bu nedenle de özellikle sosyal bilimlerde yapılan

bazı çalışmalarda verilerin manipüle edilmesi söz konusu olabilmektedir. Bilimsel çalışmalardan elde edilen verileri maksatlı bir şekilde değişikliğe uğratma durumu ortaya çıkabilmektedir. Böylesi durumlarda araştırmacılar, mevcut veriler içinden kendilerine göre uygun olduğunu düşündüklerini kullanmakta, uygun olmadığını düşündüklerini ise elimine edebilmektedirler. Özellikle sosyal bilimler alanındaki bazı çalışmalarda, elimine edilmesi gereken verilerin belirlenmesi kimya veya sayısal analiz gibi alanlardaki kadar net kriterlerle bağlı bulunmadığı için eliminasyon süreci veya verilerin filtrelenmesi konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu da *kaynakların taraflı seçilmesi* ya da araştırmayı destekleyen kuruluşların lehine olacak şekilde *taraflı yayın* yapılması gibi başka olumsuzlukları da gündeme getirebilmektedir.

Çerçeveleme Etkisi: Bir konunun tanımlanma ve sunum biçimi (seçilen maksatlı cümleler, ses tonu, vurgulama, bilgi seti ve verilerin aktarım biçimi) kişileri belirli tutum ve algılara yönlendirebilmektedir. Bilimsel yayın yapmak amacıyla çalışılan konuda yeterli düzeyde araştırma ya da inceleme yapılmadan ve yetersiz verilere dayanarak yayın yapılması durumunda çerçeveleme etkisi ortaya çıkabilmektedir çünkü sahip bulunulan yetersiz düzeydeki bilginin, istenilen sunum şekline dönüştürülebilmesine uygun yöntemlerin kullanılmasına başvurulabilmektedir.

Diğer Etik İhlalleri: Bilimsel çalışmalarda karşılaşılan diğer etik dışı durumlar şunlardır (Ruacan, 2005; Erdem, 2012; TÜBİTAK, 2016): (1) *Disiplinsiz (özensiz) araştırma:* Araştırmacı, kasıt olmaksızın ve iyi niyetli olduğu halde bilmeden araştırma sürecinde hatalar yapabilmektedir. Böylesi durumlar, telafisi mümkün olan ve büyük zarar vermeyen olaylardır. (2) *Kuruluş desteğini belirtmemek:* Desteklenerek yürütülen araştırmaların sonuçlarını içeren sunum ve yayınlarda destek veren kurum veya kuruluş desteğinin belirtilmemesi durumu olarak ortaya çıkmaktadır. (3) *Yazar listesinden çıkarmak:* Araştırma ve makalede ortak araştırmacı ve yazarların yazılı görüş birliği olmadan, araştırmada ve makalede aktif katkısı bulunanların isimlerinin çıkartılması durumunu ifade etmektedir. (4) *Hayali yazarlık:* Yazarlıkla bağdaşamayacak katkı nedeniyle yeni yazar(lar) eklemek veya yazar sıralamasını değiştirme durumu olarak bilinmektedir. (5) *Uydurmaçılık:* Masa başı araştırma olarak da ifade edilen bu durumda araştırmacı, hiç araştırma yapmadığı halde veya yetersiz veriler üzerinden, uygun yöntemler kullanılmış gibi göstererek sözde bilimsel yayın yapabilmektedir.

TÜBİTAK (2016) yayınında, etik ihlalleri konusunda, bu makale veya benzeri yayınlarda yer verilmeyen ya da henüz bilinmeyen her türlü olası etik ihlali durumu için şu genel ifadeyi kullanmıştır: “Araştırma ve yayın etiği ilkeleriyle bağdaşmayan diğer davranışlarda bulunmak”. Yukarıda sıralanan bilimsel etik ihlaline ilişkin durumlar konusunda hilekârlık ile hata arasındaki ayrımın vurgulanması gerekmektedir. Birinci durumda güdü aldatmaya yönelik olumsuz bir davranış ifade ederken, ikinci durumda ise bürokratik ifadesiyle herhangi bir davranışın “sehven” yani istenmeden/yanlışlıkla/hataen yapılmasını ifade etmektedir.

Bilimsel Çalışmalarda Etik Dışı Davranışların Nedenleri

Alanyazın incelendiğinde, bilimde etik dışı davranışların nedenlerine ilişkin yaklaşık bir mutabakatın var olduğu görülmektedir. Bu konu, çeşitli yazarlar tarafından benzer alt başlıklarda ele alınmakta, yapılan izahlar ise daha çok güncel kaynak veya örnekler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Aşağıdaki alt başlıklarda ise güncel literatürde ön plana çıkan başlıca hususlar, mümkün olduğu ölçüde felsefi kökenlerine kadar götürülerek açıklanmıştır.

Bilgi veya Donanım Eksikliği: Bilimsel etik ihlallerinin en önemli sebeplerinden biri, bilimsel etik kuralları hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır. Bu eksiklik hem kurumsal hem de bireysel düzeyde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bir araştırmacı, bilgi eksikliğinden dolayı intihali yanlış yorumlayabilmekte veya atıf yapma konusuna riayet ettiği hâlde bunu yanlış bir biçimde uygulayabilmektedir (Aktekin, 1997: 57).

Bilimsel araştırmacılar, araştırma yapmaya başlamadan önce bilimsel etik kuralları açısından yeterince bilgi sahibi olmaması nedeniyle gerek araştırma esnasında, gerekse araştırma sonrası yayın esnasında yaptığı ihlal fark edilip düzeltilmediği sürece yanlış yaptığını fark edememektedir. Bunun sonucunda da bilimsel etik kurallarına uygun olmayan bir bilimsel araştırma yapmış ve yayınlamış olmaktadır.

İnternette ulaşılan bilgilerin kamuya ait olduğu yönündeki bilgi eksikliğine dayalı yanlış algı, bu bilgilerin kaynak gösterilmeksizin bilimsel yayınlarda kullanılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla araştırmacının, internetten elde ettiği verilerin herkese ait ve genel nitelikli veriler olduğunu varsayması da etik ihlaline kaynaklık edebilmektedir.

Yabancı dil yetersizliğini de bilgi eksikliği kapsamında ele alabilmek mümkündür. Bilimsel araştırma yapacak olan bilimci, yabancı dil yeterliliğine sahip olmadığı takdirde başka birinin yeterliliğinden faydalanarak yabancı kaynaklarda araştırma yapmaya çalışabilmekte, bu durum da etik ihlali yapmasına sebep olabilmektedir (Atalay, 2011: 8). Araştırmaya danışmanlık yapanlar veya jüri heyetinde bulunanların yabancı dil yetersizliği, etik ihlaline neden olabilmektedir. Örneğin bir araştırmacı, yabancı bir kaynaktan intihal yaptığında, danışmanın veya jürinin yabancı dil yetersizliği, yapılan intihalin fark edilememesine sebep olabilmektedir (Shashok, 2011: 304).

Bilimsel çalışmalarda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan ve bütün araştırmaları kapsayan bir sorun olarak “sınırlı rasyonellik” hususundan da bahsetmek gerekmektedir. Sınırlı rasyonellik yaklaşımına göre bireyler doğal olarak, bilgi işleme yeteneği bakımından kısıtlıdırlar. Araştırma sürecinde araştırmacılar, çeşitli belirsizliklerle karşılaşmaktadırlar çünkü bilgi/zaman/dikkat yetersizliği veya yetenek eksikliği gibi nedenlerden dolayı gerekli bilgiyi işleyememekte ve gerekli bilimsel eylemleri yürütememekteler. Araştırma yapma niyetiyle yola çıkan her bir araştırmacı, olay ve bireylerden bağımsız dışsal bir gerçeklik olarak var olduğuna ilişkin teorik öngöründe bulunduğu bilimsel konularda bilgi/zaman/dikkat/yetenek eksikliği gibi nedenlerden dolayı bilgiyi yüzde yüzlük mutlak bir biçimde işleyememek gibi bir kısıt ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Kaynağa Birebir Bağlı Kalma: Bu konu, yukarıdaki “Bilgi ve Donanım Eksikliği” başlığından çok büyük bir farklılık ortaya koymamakla birlikte, kendine özgü hususları da bünyesinde barındırmaktadır. Bilimsel araştırma konusunda bilgi ve deneyim eksikliği bulunan bazı araştırmacılar, kendilerini, erişmiş oldukları kaynaklara birebir bağlı kalma gereksinimi içinde hissedebilmekte ve bu doğrultuda davranış sergileyebilmektedirler. Kaynak gösterme gerekliliklerini tam olarak bilmediklerinden ya da bu konudaki bilgi düzeyleri yeterli olmasına rağmen, alıntı yaptıkları metinde ifade edilen hususları, kendi özgün cümlelerine dönüştürmeyi yetkin bir şekilde gerçekleştiremeyecekleri yönünde bireysel güven eksikliği içinde bulunabilmektedirler. Söz konusu nedenlerle ortaya çıkan bu olumsuzlukları çeşitli nedenlere dayandırabilmek mümkündür. Her şeyden önce bu konu, kadim bir mesele olarak her zaman için var olagelmiştir. Zira bilimsel bilgiyi, tahlil edilebilir en eski kaynak haline getiren düşünür olan Platon’un eserlerinde de bu tür bir durumla karşılaşmaktadır. Bilindiği

üzere Platon, yazmış olduğu ilk eserlerinde, hocası Sokrates'in adeta gölgesi altında kalmış, hocasından yaptığı birebir aktarmaların ötesine geçmekte zorlanmıştır. Platon, eserlerini yazmaya devam ettikçe, giderek kendi tarzını oluşturmaya başlamıştır.

Kendi tarzını oluşturma konusu, başlı başına bir süreci ifade etmekte ve sadece bilimsel yayın üretmeye yönelik yazı yazma eylemi ile sınırlı kalmamaktadır. Örneğin resim sanatında, bir çizerin kendi tarzını yakalaması, ancak çok uzun bir zaman diliminde gerçekleşebilmektedir. Resim yapma eyleminin, reproduksiyonla (çoğaltma) başladığı yönünde genel geçer bir kanaat bulunmaktadır. En büyük ressamın bile resme başlarken bir şeyleri birebir resmetme çabasına giriştikleri, çizgilerinin olgunluk ve karakter kazanmasıyla birlikte, kendi özgün tarzını oluşturmaya başladıkları bilinmektedir. Bir resme bakıldığında, çizerinin kim olduğu kolaylıkla anlaşılabilirse, çizerin tarzının resme yansıdığı ve bu alanda ehil olduğu kanaati güçlenmektedir. Benzer bir anlayış, yazma eylemine dayalı olan edebiyat alanı için de geçerli olmaktadır. Edebiyat alanında yapılan bir araştırma, belirli bir yazar özelinde yapılıyorsa, bu araştırmanın, yaşamını yitirmiş veya yaşamının (dolayısıyla da aktif yazarlığının) son devrelerine gelmiş bir yazar üzerinde yürütülmesi makbul karşılanmaktadır bu sayede, söz konusu yazarın ilk yıllarına kimlerden veya hangi akımlardan etkilendiği, daha sonra kendi tarzını nasıl oluşturmaya ve en nihayetinde nasıl bir yetişkinlik/yetkinlik dönemine ulaştığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Edebiyat alanında gözetilen bu bireysel gelişme basamakları, bilimsel araştırma yapan bireylere uyarlandığında, benzer bir dönemselliğin söz konusu olacağı açıkça görülmektedir. Zira yeni araştırmacılar, ilk çalışmalarında, araştırmanın (asgari müştereklerde ve salimen) yürütülmesi bakımından görece daha zor alanlar olan kuramsal veya felsefi derinliği olan çalışmalardan uzak durmaya gayret etmekte, danışmanlarının da yönlendirmesiyle, daha önce çalışılmış bir konunun ayrıntı denilebilecek bazı husularda farklılaştırılması doğrultusunda çalışmaya yön vermektedirler. Araştırmacının tecrübe ve meleke kazanmasıyla birlikte, çalışma tarzı da özgünleşerek kişisel yetkinlik düzeyine erişebilmektedirler.

Araştırma Konularının Özgün Olmaması: Bir araştırmacının yapacağı bilimsel bir araştırma, daha önce aynısı veya benzerleri yapılmış bir araştırma ise, etik kurallarının ihlaline kolaylıkla neden olabilmektedir. Araştırmacı, literatür taraması yaptığında, çalışma konusuna yakın

alanlarda yapılan araştırmaları görmekte, fazla emek harcamak istemediği içinde etik ihlali yapabilmektedir (Toplu, 2012: 660).

Bilimsel araştırmalar için gerek Őart olan öncül çalışmalara müracaat edilmesi hususu, yüzyıllardır bilinen bir gerçekliktir. Halihazırda bilimsel literatüre girmiş olanı araştırmak ve bilmek önemli olmakla birlikte, var olanı geliştirip yeniden üretmek suretiyle katkı yapmak gerekliliği yüzyıllardır çeşitli Şekillerde ifade edilmektedir (Keskin, 2012: 229). Bu hususa dikkat çeken bazı filozofların görüşleri aşağıda aktarılmıştır.

Farabi'ye göre, ilk öncüllere ait bilgilere ancak araştırma, öğrenme ve yorum yapmakla varılabilmektedir. Bireyde, az bilinen konulara dair çaba ve öğrenim yoluyla inanç, fikir veya bilgi ortaya çıkması durumunda, istenilen sonuç elde edilebilmektedir (Farabi, 2004: 21). Ebu Reyhan el Biruni, benzer görüşleri Farabi'den yaklaşık yüzyıl sonra yinelemiştir. Biruni'ye göre, "her insan için zaruri olan, kendi dalında kendisinden öncekilerin gayretlerini kabul etmek, eksikliklerini gidermek ve kendisinden sonra gelenlere bir öğüt olması bakımından güzel fikirleri devam ettirmek işini yapmaktır" (Turan, 2002: 41). Bu iki düşünürden yaklaşık beş yüz yıl sonra Descartes Şunları ifade etmiştir: "Eskiden varılmış olan buluşları tanımak ve bulunacak daha nelerin kaldığını öğrenmek, pek çok sayıda kimsenin çalışmalarından yararlanmak için eskilerin kitaplarını okumak gereklidir (Descartes, 1999: 14).

ncl alışmalar üzerinde araştırma yapmak gerek Őart olmakla birlikte yeterli değildir çünkü yayın süreçlerinden geçerek kabul edilmiş bilimsel çalışmalar "mutlak kaliteyi" garantilememektedir. Yayınlanan bazı bilimsel çalışmalar, yayın inceleme kurulu veya jüri tarafından g-bela "yeterli" olarak değerlendirilmiş olabilmektedir (Altunışık ve Diğ, 2002: 24). Dolayısıyla bilim insanlarının, öncül araştırmalar üzerine çalışma yaparken ele aldıkları öncül çalışmaları mutlak anlamda yeterli olarak algılamamaları gerekmektedir.

Bilimsel alışma İçin Yeterince Zaman ve Kaynak Ayrılmaması: Bilimin doğması ve gelişmesi için, Aristoteles'in de ifade ettiği gibi, boş zamanı olan insanların bulunması gerekmektedir ama bu yeterli olmamaktadır. Bunun yanı sıra teori üreten insanların da ortaya çıkması gerekmektedir. Yine bu teori uygulamasının, bilimsel etkinliğin toplumun gözünde bir değer olması gerekmektedir (Koyre, 2004: 255). Aristoteles'ten günümüze dek bilinen kadim bir konu olan bu sorunun arkasına sığınan birçok araştırmacı, etik dışı davranışlara tevessül edebilmektedir.

Birçok araştırmacının, bizzat yürütmüş oldukları araştırmaya olan katkılarının yeterli düzeyde gerçekleşmediği rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Gerek araştırmacıların, gerek denetim ve kontrol mekanizması olarak işlev gören akademik danışman ve hakemlerin, ironik bir şekilde akademik çalışmalarını desteklemeye yeterince zaman ayır(a)madıkları görülmektedir. Bilimsel araştırma yapan birey, yürütmekte olduğu bilimsel çalışmanın etik kurallara uygun olması için yeterince zaman ayırmadığı ve gerekli titizliği sergilemediği takdirde etik ihlali yapabilmektedir. Etik ihlalinin yapıldığı tespit edilmesi durumunda, birçok araştırmacı zaman kısıtını mazeret olarak öne sürebilmektedir fakat bu veya farklı türden diğer hiçbir mazeretin, etik ihlalinin ortadan kaldırması mümkün olmamaktadır.

Bilimsel çalışma için yeterince zaman ayrılmasına benzer bir şekilde bireyin emek tembelliğine meylenmesi de söz konusu olabilmektedir. Bilimsel araştırma yapan birey, emek tembelliği veya emek hırsızlığı yapmak istediği takdirde, bilimsel etik ihlaline tevessül edebilmektedir. Geliştirilen ileri düzeydeki yazılımlara rağmen şayet birey emek tembelliği yapmaya karar veriyse ve bunu emek hırsızlığı ile telafi yolunu seçtiyse bu konudaki denetim mekanizmaları yetersiz kalabilmektedir.

Araştırmaların yürütülebilmesi, mali olanaklar ile doğru orantılı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Sahip olunan kaynaklarla, gerçekleştirilmek istenilen araştırmanın uyumlu olup olmadığının ortaya konulması gerekmektedir (Altunışık ve diğ, 2002: 32). Araştırma için yeterli kaynağa sahip olunmaması, etik ihlaline kaynaklık edebilmektedir.

Bilimsel Değerlendirmede Niteliğe Değil Niceliğe Önem Verilmesi: Bilim adamının yaptığı çalışmalar bilimsel olarak değerlendirilirken genellikle nitelikten çok niceliğe önem verilmektedir. Örneğin uluslararası dergilerde yayınladığı makale sayısının çokluğu, makale sahibini değerlendirirken makalelerin niteliğinin önüne geçmektedir. Bu durum, bilim insanı açısından nitelikten çok niceliğe önem vermeye ve etik kuralları ihlal etmeye neden olabilmektedir (Toplu, 2012: 667).

Hölse'e göre, bilim insanlarının yaptıkları çoğunlukla meslektaşlarının yaptıklarını okumaktan, onlar hakkında bilimsel dergilere yazı yazmaktan ibaret olmaktadır. Bu nedenle de yazılanlar özgün ve esinlendirici olmamaktadır. Akademik dünyadaki "publish or perish" (yayın yap ya da yok ol) sloganı, bilim insanlarını yazmaya zorlamakta, bu da enformasyon selini artırarak, bilimlerin kendi temellerini (felsefi kökenlerini) görmelerine

engel oluşturmaktadır (Hölse, 2001: 111). Akademik kariyer için gerekli olan asgari şartlar arasında yayın zorunluluğu da yer almaktadır. Bu da etik ihlallerine kaynaklık edebilmektedir.

Diğer Nedenler: Bilimsel çalışmalarda etik dışı davranışlara neden olan davranışlar olarak, yukarıda sıralanan ve açıklananlara ilave olarak birçok hususun sıralanmakta olduğu görülmektedir. Örneğin “Eğitim sisteminin yetersizliği” hususunu, bu çerçevede ele alarak açıklayanlara rastlanabilmektedir (Uçak ve Birinci, 2008: 194; Atalay, 2011). Bu husus, inkardan gelinemeyecek ve herkesçe bilinen bir gerçeklik olmakla birlikte, her türlü konunun altında yatan bir sebep olarak sürekli olarak gündeme getirilmesi nedeniyle giderek beylik bir söylem halini almaya başlamıştır. “Eğitim gereksizdir ama gerekli olduğu yerde yetersizdir” sözü bu konuda kapsayıcı, kuşatıcı ve içerik verici bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Zira eğitim, gerekli olmakla birlikte; her zaman, her yerde ve herkese uygulanması gereken bir özellik taşımamaktadır. Her eğitimi, herkese vermek mantıklı olmadığı gibi mümkün de olmamaktadır. Bilimsel araştırma etiğine yönelik eğitim de önemli olmakla birlikte, bu konudaki eğitimin, ilgili bilim çevrelerine verilmesi gerekmektedir. Söz konusu gereklilikten hareketle, “Eğitim gereksizdir ama gerekli olduğu yerde yetersizdir” sözüne geri dönüldüğünde, ilgili bilim çevrelerine bu konuda verilecek eğitimin hududu bulunmamaktadır. Bilim çevrelerine, bilim etiği konusunda ne kadar eğitim verilse verilsin bunun kifayetsiz olacağı bir gerçekliktir çünkü gerekliliğin olduğu yerde eğitime sınır çizilememektedir. Zaten öyle olmasaydı, verilen onca eğitimden sonra, günümüzde artık bilimsel etik ihlalinin ortadan kalkmış olması beklenebilirdi. Önemli bir konu olmasına karşın, yukarıda yapılan açıklama ve fikir yürütmelerin afaki olduğu ve nedenselliğe dayalı bu alt başlığın içeriğine uygun olmadığı kanaatini uyandırması olası gözükmemektedir. Dolayısıyla bu alt başlığa sadık kalma adına ve söz konusu nedenselliğe ve davranışsal/felsefi kökene dayalı anlatım yapma amacı doğrultusunda aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir.

Adler için geçmiş yaşantılar, bireyin kişiliğinin oluşumunda önemli bir yer işgal etmektedir (Adler, 2011: 101). Araştırmacıların geçmiş yaşantıları da bilimsel tarzları bakımından aynı önemi taşımaktadır. Örneğin, çocuk yaşta hırsızlık yapan bireylere yönelik karar verme konumunda bulunan bir hâkim, şayet çocukluğunda çeşitli hırsızlıklar yapmışsa böylesi davalara kişisel takdir hakkı bakımından hoşgörüle yaklaşabilmektedir. Buna karşın, çocukluğunda hırsızlığın her türüsüne mesafeli durmuş olan başka bir hâkim ise takdir hakkını kullanırken çok daha katı bir tavır

sergileyebilmektedir. Benzer şekilde, eğitim-öğretim sürecinde sınavlarda kopya çekmeyi alışkanlık hâline getiren ve bu etik ihlaline karşı ciddi bir yaptırımla karşılaşmayan bir birey, gelecekte yaptığı bilimsel araştırmalarda da etik kuralları da ihlal edebilmektedir.

Diğer nedenler kapsamında son olarak ifade edilebilecek husus ise “yaptırımların yetersizliği” olarak gündeme gelmektedir. Birçok hak ihlalinde olduğu gibi, bilimsel etik ihlali yapanların da belirlenmiş ve caydırıcı nitelikte yaptırımla karşılaşmaması, bu tür ihlallere kaynaklık edebilmektedir. Genel anlamda düşünüldüğünde de suçlar, verilen cezaların caydırıcılığı oranında azalma göstermektedir. Bilimsel etik ihlallerine yönelik yaptırımlar henüz caydırıcı bir nitelik taşımamaktadır. Caydırıcı yaptırımlarla karşılaşmayacağına kanaat getiren bazı araştırmacılar ise etik ihlallerine karşı kayıtsız bir tavır sergileyebilmektedirler.

Çözüm Önerileri

Söylemsel bir oluşum olan bilim açısından, pratik uygulamaların önemini vurgulayan Foucault (Urhan, 2000: 8), bilimlerin söz konusu bilgi temeli üzerinde ortaya çıktıklarını belirtmiş ve şunları ifade etmiştir: “Bilgi, kendisini oluşturan bilimin içinde kaybolacak olan bir epistemolojik şantiye değildir”. Bu yaklaşımıyla Foucault, bilimsel çalışmaların uygulama kısmında elde edilen bilgiler ile pratik uygulamalar arasında önemlilik açısından bir dengenin gözetilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aslında Foucault'nun bu yaklaşımı yeni bir yaklaşım değildir. On üçüncü yüzyıl Türk düşünürü El Cezeri, “Hayata geçirilmemiş her bilgi, doğru ile yanlış arasındadır” diyerek teorik bilgi ile uygulama arasında kurulması gereken dengenin önemine işaret etmiştir (Keskin, 2010: 91).

Bilimsel çalışmaların, kuramsal ve yaşamsal alanlarda belirli bir dengeyi gözetmesi gerektiğini açıklayan yukarıdaki felsefi açıklamalar yol gösterici olmak kaydıyla, güncel kaynaklar üzerinden yapılan incelemeler sonucunda ön plana çıktığı görülen alt konu başlıkları aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

Standart Etik Kuralların Belirlenmesi ve Uygulanması: Bilimsel bilginin üretildiği kurumlar olarak üniversiteler ön plana çıkmaktadır fakat özerk birer kuruluş olarak üniversitelerin, birçok konuya olduğu gibi bilimsel etik kurallarına da bakış açıları değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla, kurumsal düzenlemelerin daha etkinlikle yürütülebilmesi için üst kurumlar tarafından düzenlenen geçerli, belirsizlik içermeyen ve bilimsel çalışmalarda uyulması gereken standart uygulamalar olarak yürütülmekte olan her türlü

bilimsel çalışmayı kapsayan bir etik kurallar dokümanının hazırlamasını gerekli kılmaktadır.

Standart etik kuralların belirlenerek bunların etkinlikle uygulamaya konması, etik kurallara ilişkin olarak ortaya çıkan belirsizliklerin ortadan kalkmasını sağlamaktadır. Bilimsel etik kuralları ve yaptırımlara ilişkin belirsizlikler giderilmesi amacına yönelik olarak düzenlenecek olan mevzuatın, araştırmacıların kolayca anlayabileceği ve ulaşabileceği bir nitelikte hazırlanması gerekmektedir.

Eğitim Müfredatlarına Yönelik Düzenlemelerin Yapılması: Üniversite seviyesinden itibaren, öğrencilerin bilimsel araştırmaya adım attıkları varsayılarak yapacakları araştırmalar öncesi için temel teşkil etmek üzere “bilim etiği” konulu dersler almalarının sağlanması, vazgeçilmez bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bilimsel etik kuralları, sadece bilimsel araştırma yöntemleri dersinde değinilen bir konu olmaktan çıkarılarak yaygınlaştırılması ve bilimsel araştırma yapılan bütün kurumlarda zorunlu dersler arasında yer verilmesine ilişkin çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Danışman ve Jürilerin Alan Uzmanı Olması: Danışman ve jüri üyelerinin alan uzmanı olmaması durumunda, yürütülen araştırmalardaki bilimsel etik ihlali sorunsalı daha da artabilmektedir. Danışmanlık veya jüri konusunda alan uzmanı olması şartının aranması, bilimsel çalışmaların hem etkinlikle hem de etik ihlallerini azaltma potansiyelini taşımaktadır.

İhlal Şikâyet Sürecinin Kolaylaştırılması ve Zamanaşımına Uğratılmaması: Bilimsel etik ihlali yapıldığını tespit eden bir birey, bu durumu hiçbir endişe taşımadan ve karmaşık prosedürlere arınmış kolay yollarla şikâyet edebilmelidir. İhlallerle ilgili şikâyet mekanizması, toplumda başka alanlardaki şikâyet mekanizmalarıyla aynı tutulmamalı ve etik ihlalinin şikâyet edilmesi teşvik edilmelidir (Atalay, 2011: 12). Özellikle bilim etiği öğretilirken etik ihlallerini ortaya çıkarmanın da etiğe uygun olduğu, ihlalin göz ardı edilmesinin etik dışı bir davranış olduğu vurgulanmalıdır.

Yeterli Mali, İdari ve Teknolojik Desteğin Sağlanması: Bilimsel araştırmalar, etik ihlali yapılmasına yol açmayacak şekilde mali açıdan yeterince desteklenmeli, bu desteğin önündeki resmi prosedür azaltılarak gerekli desteğin alınması kolaylaştırılmalıdır (Uçak ve Birinci, 2008: 191). Araştırmacıların üzerindeki idari baskıların kaldırılması hedeflenmesi ve iyi

araştırma olanaklarının sağlanması konusunun gündeme getirilmesi gerekmektedir (TÜBA, 2002: 62).

Günümüz teknolojisinin sağladığı kolaylıklar, birçok alanda kullanılmaktadır. Teknolojik olanakların bilimsel etik ihlallerine yönelik olarak da etkin bir şekilde kullanımı hassasiyetle gündeme getirilmelidir. Bilimsel etik ihlallerini belirleyen yazılımların güncel versiyonlarının kullanımı sayesinde ihlallerin tespit edilmesinin kolaylaştırılması, bu alandaki caydırıcılığın artırabilmesi mümkün gözükmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bilim ilk olarak Platon ve Aristoteles tarafından sistemli, örgütlü bir bilgi kütleli olarak düşünülmüştür. Bu düşünürler yalnız bir olguyu bilmenin, doğru inançlara sahip olmanın yeterli olmadığını, yanıldan korunmak için inançların nedenlerini ve niçin doğru olduklarının da bilinmesi gerektiğini görmüşlerdir (Selsam, 2004: 105).

Bilim bir ilerleme ve gelişme sürecini ifade etmektedir. Bilimin, insanları aydınlatma ve yönlendirme işlevini öne çıkarmak gerekmektedir. Bilimin, sözcüklerle oynama yerine, doğanın özünü kavramaya yönelmesi gerekmektedir çünkü kesin bilgi, şüphenin bittiği yerde başlamaktadır (Bacon, 2004: 8-9). Araştırmayı ve bilimsel düşünmeyi, bir yaklaşım olarak anlama çabasına ilk olarak on yedinci yüzyılda Francis Bacon girişmiştir. Bacon, genel olarak bilimsel yöntem ve bilginin, insanlığı ilerletecek şekilde kullanılması konularını ele alarak pratik uygulamaları ön plana çıkarmıştır. Bacon, yöntem anlayışını bir benzetme yoluyla şu şekilde açıklamıştır: "Bilim insanı, ne ağını içinden çekerek ören örümcek gibi, ne de çevreden topladığıyla yetinen karınca gibi davranmalıdır. Bilim insanı, topladığını işleyen, düzenleyen bal arısı gibi yapıcı bir etkinlik içinde olmalıdır" (Yıldırım, 2007: 83; Sinan, 2009: 40).

Bilim adamları, işçi karıncalar misali, dev bilgi hazinesinin oluşmasına yardımcı olan birer hizmetkar işlevi görmektedirler. Tarihin belli bir anında var olan stoktan alıp, buna biraz da kendilerininkini katmaktadırlar. Çok kısa bir süre sonra, yaptıkları işler bireysel başarıda hep olduğu gibi, özümsemekte, yerlerine başka bir şey konmakta ve kaybolmaktadır. Büyük bilim ustalarının elde ettiği sonuçlar, modern bilimin parçası haline gelmekte, bunun sonucu olarak da çoğu kimse özgün yapıtları incelemek gereği duymamaktadır. İbni Haytam'ın Kitab-Al-Manazır adlı eserindeki optiği yada Newton'un Principia'sındaki mekaniği inceleyen fizik

bölümünden mezun bir öğrenci, bunu, kariyeri ve fizik anlayışı için ciddi bir risk pahasına yapmaktadır. Söz konusu öğrencinin, modern bir kitabı incelemesi onun için çok daha yararlı olabilmektedir zira modern bir kitap, bu büyük adamlardan itibaren, konuları iyileştirmek, genelleştirmek ve basitleştirmek için durup dinlenmeden çalışan binlerce emekçinin, birbirinin üstüne eklenen çabalarını içermektedir (Bkz. Hoodbhoy, 1993: 29-30). Bilimin bu birikimsel yönünü özümseyen ve Karl Popper'in yanlışlamacı/ayıklamacı yaklaşımını benimseyen bilim insanları, bilimsel çalışmaları süresince ne denli sabırlı, dikkatli, sistemli, temkinli, dürüst ve açık fikirli davranmaları gerektiği bilincine sahip bulunmaktadırlar. Bu niteliklere sahip olmaları nedeniyle de, hiçbir evrensel değer ile bağdaşmayan etik dışı davranışlara zaten tevessül etmemektedirler.

Sokrates'in sorduğu "İnsan nasıl yaşmalı?" sorusu etik açıdan merkezi bir önem taşımaktadır. Oysa insanların bir kısmı, zamana karşı direnmiş olan bu sorudan gerçekten hiç etkilenmemekte ve kaba duygusuzluğa uygun davranmayı seçerek kendilerini irdeleme isteğinden kopuk bir şekilde yaşamayı tercih etmektedirler (Sen, 2003, 13-14). Buradan hareketle, etik dışı davranışların kader değil, tercih meselesi olduğu anlaşılmaktadır. Bilim etiği alanında en önemsizmiş gibi görünen hatalar bile hoş karşılanmazken, bilinçli bir tercih olarak etik dışı davranışlara yönelmenin birçok felakete yol açacağına akıldan çıkarılmaması gerekmektedir.

Şekil 1: Etik Dışı Davranışların Bağlam İçindeki Yeri

Şekil 1, bu makalede ele alınan bilimde etik dışı davranışların, bağlam içindeki yerini izah etmektedir. Şekildeki en dış çerçevede yani evrende etik, onun bir alt evreninde ise bilim etiği yer almaktadır. Şekil, genel bir çerçeveden baktığı ve konuyu üst zaviyeden resmettiği için bilim insanlarını tümüyle kuşatan ve bu makaleye konu olan önemli hususlar birer ayrıntı

haline gelmekte ve silikleşip bulanıklaşmaktadır. Bu nedenle de nokta nokta (.....) şekilde temsil edilmektedir (Bkz, Keskin, 2016, 321). Bilim etiği açısından her biri birbirinden önemli olan bu noktalar (bilim etiğine ilişkin hususlar), etik gibi üst bir evrenden bakıldığında, zaten doğal olarak yerine getirilmesi gereken standart uygulamalar gibi görünmektedir. Buna karşın bu hususlara dikkat etmeyen bilim insanı açısından ele alındığında, her geçen gün artan bir şekilde önemi hissedilemeye başlanılan fikir ve sanat eserlerine yönelik korumacı tedbirler neticesinde bilim insanları açısından giderek yıkıcı etkiler oluşturacak bir nitelik kazanmaktadır. Bu nedenle gelecekte, bilim insanları tarafından etik dışı davranış anlamında atılacak her bir adım, söz konusu bilim insanı için yıkıcı etkiler bakımından dev bir adıma dönüşmesi durumu olası görünmektedir.

Kaynakça

Adler, A.(2011a). *Yaşama Sanatı*, 11. Baskı, Çev. Kâmuran Şipal, İstanbul: Say Yayınları.

Aktekin, M. (1997). Bilim ve araştırma. *Toplum ve Hekim Dergisi*, C: 12, S: 77, ss. 55-58.

Altunışık, R, Coşkun, R.,Yıldırım, E., Bayraktaroğlu S. (2002). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 2. Baskı, Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Atalay, A. (2011). Bilimsel Araştırmalarda Etik Kural İhlalleri ile İlgili Görüşler. <http://www.adnanatalay.com/bilimsel etik kuralları ve ihlalleri.html>. Erişim tarihi: 10.03.2016.

Bacon, F. (2004). *Yeni Atlantis*, Çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

Coşkun, R. (2002). *Küreselleşme Türkiye Eksenli Analizler*, İstanbul: Beta Yayınları.

Derenth, P. J.D. (2009). *Bilimin Bir Koşulu: Etik, Bilim Etiği Sempozyumu*, (Ed. Emin Kansu), Ankara: Yalçın Matbaacılık.

Descartes, R.(1999). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*, Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Erdem, A. R. (2012). Bilim insanı yetiştirmede etik eğitimi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (1), ss. 25-32.

Farabi (2004). *Mutluluğu Kazanma Eflatun Felsefesi Aristo Felsefesi*, Çev. Hüseyin Atay, İstanbul: Mopa Kültür Yayınları.

Goldmann, L. (1998). *İnsan Bilimleri ve Felsefe*, Çev. Afşar Timuçin ve Füsun Aynuksa, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Hayyam, Ö.(2010). *Rubailer*, Haz. Nergishan Tekin, İstanbul: İlgı Yayınevi.

Hoodbhoy, P. (1994). *İslam ve Bilim*, 2. Baskı, Çev. Eser Birey, İstanbul: Cep Yayınları.

Hölse, V. (2001). *Fazla Enformasyon Çağında Felsefe*, Haz., Harun Tepe, Etik ve Meslek Etikleri, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kant, I. (1997). *Pratik Usun Eleştirisi*, 4. Baskı, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, İstanbul: Say Yayınları.

Keskin, U. (2010). *İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Dengeli Sonuç Kartı Yöntemi İçindeki Yeri ve Önemine İlişkin Bir Araştırma*, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Keskin, U. (2012). *Yönetim Felsefesi*, İstanbul: Değişim Yayınları.

Keskin, U. (2016). *Delikanlı Radarcı Fermanı*, İstanbul: Değişim Yayınları.

Keykavus (2008). *Kabusname*, İstanbul: Lacivert Yayıncılık.

Koyre, A. (2004). *Bilim Tarihi Yazıları*, 5. Baskı, Çev. Kurtuluş Dinçer, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Ruacan, Ş. (2005). Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler, *Gazi Tıp Dergisi*, 16 (4), ss. 147-149.

Selsam, H. (2004). *Din, Bilim ve Felsefe*, 2. Baskı, Çev. Mehmet Türdeş, İstanbul: Mopa Kültür Yayınları.

Sen, A.(2003). *Etik ve Ekonomi*, Çev. Ali Süha, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.

Shashok, K. (2011). Authors, Editors, and the Signs, Symptoms and Causes of Plagiarism, Saudi Journal of Anesthesia, 5(3), 303-307. Erişim tarihi: 15.08.2016. <http://www.saudija.org/text.asp?2011/5/3/303/84107>

Sinan, Ö. (2009). *Kaşifler ve Mucitler Newton*, İstanbul: Merlin Yayınları.

TDK (2016). <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ntihal> Erişim tarihi: 15.08.2016.

Topçu, N. (2011). *Felsefe*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Toplu, M. (2012). Bilim etiği: internetin bilim etiği üzerindeki etkileri. *Türk Kütüphaneciliği* 26, 4 (2012), 654-698.

TÜBA, (2002). *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

TÜBİTAK, (2016) <http://journals.tubitak.gov.tr/genel/brosur.pdf> adresinden 14.08.2016 tarihinde erişildi.

Uçak, N. Ö. ve Birinci, H. G. (2008). Bilimsel etik ve intihal. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, S: 22, ss. 187-204.

Urhan, V. (2000). Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme, 1. Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Uzbay, T. (2006). Bilimsel Araştırma Etiği. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 4. Ulusal Sempozyumu*, Ankara.

Ünal, M., Toprak, M. ve Başpınar, V. (2012). Bilim etiğine aykırı davranışlar ve yaptırımlar: sosyal ve beşeri bilimler için bir çerçeve önerisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45 (3), 1-27.

Yıldırım, C. (2007). *Bilimin Öncüleri*, 24. Baskı, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı Yayınları.

Yüksel, A. T.(2002). *İslam'da Bilim Tarihi*, Konya: Kitap Dünyası Yayınları.